

دفاع همه جانبه، رویکرد همه جانبه مروری بر ادبیات

تالیف و گردآوری: قائم فولادی - وحید زارعی

مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی

مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی

دارای مجوز سازمانی نشر از شورای سیاست گذاری و نظارت بر انتشارات

مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی

کلیه حقوق محفوظ و متعلق به مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی است.

هر نوع تکثیر یا نشر تمام یا بخش های مستقلی از این کتاب، منوط به اجازه ی کتبی ناشر است.

سرشناسه : فولادی، قاسم

عنوان و نام پدیدآور : دفاع همه جانبه، رویکرد همه جانبه: مروری بر ادبیات / تالیف و گردآوری قاسم فولادی، وحید زارعی؛ پدیدآورنده پژوهشکده اندیشه دفاعی، گروه پژوهشی آینده‌نگاری علوم و فناوری‌های دفاعی.

مشخصات نشر : تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری : ۴۰۶ ص.: مصور، جدول.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۹۰۱-۵۶-۵

یادداشت : کتابنامه.

موضوع : دفاع ملی - مقاله‌ها و خطابه‌ها - دفاع غیرنظامی - مقاله‌ها و خطابه‌ها - امنیت ملی

شناسه افزوده : زارعی، وحید

شناسه افزوده : موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی

شناسه افزوده : موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی. پژوهشکده اندیشه دفاعی. گروه

پژوهشی آینده‌نگاری علوم و فناوری‌های دفاعی

رده بندی کنگره : ۳۹۴/۵۸۹۲۶ : ۷۹۵/ف

رده بندی دیویی : ۳۶۳/۳۵ : ۴۰۷۹۴۰۲ : کتابشناسی ملی

عنوان: دفاع همه جانبه، رویکرد همه جانبه: مروری بر ادبیات

تالیف و گردآوری: قاسم فولادی، وحید زارعی

پدیدآورنده: پژوهشکده اندیشه دفاعی، گروه پژوهشی آینده‌نگاری علوم و فناوری‌های دفاعی

ناشر: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی

مجری و مشاور فنی چاپ: انتشارات شرکت پیشرو فناوری قائد

نوبت چاپ: اول - زمستان ۱۳۹۴

تیراژ: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

مراکز توزیع و فروش:

تهران، بالاتراز میدان نوبنید، نیش کوهستان هشتم، موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی،

۴-۲۲۸۰۹۸۰۱

مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی

تهران، نارمک، بالاتر از میدان نبوت (هفت حوض)، خیابان کیانی ثابت، مجتمع تجاری کیش،

۵-۷۷۲۴۱۰۱۴

طبقه ششم، واحد ۱۱، انتشارات شرکت پیشرو فناوری قائد

www.ebookiran.ir

پیش‌گفتار ناشر

وقوع تغییرات اساسی در محیط راهبردی جهان، پدیده‌ی جهانی‌سازی عصر اطلاعات، تحولات و پیشرفت‌های فناواندای که کماکان در حال تداوم می‌باشند، طیف وسیعی از انگاره‌های نوین و در حال ظهور نظامی و دفاعی را به دنبال داشته است. میزان این تغییر انگاره‌ها در حوزه‌ی نظامی و دفاعی در حال گسترده و وسیع می‌باشد که برخی از آن به عنوان انقلاب در امور نظامی یاد کرده‌اند. در حقیقت، انقلاب در امور نظامی چیزی جز تغییر گسترده‌ی انگاره‌های نظامی و دفاعی نیست. بسیاری از این انگاره‌ها در قالب مفاهیم عملیاتی^۱ توسط ارتش آمریکا تبیین شده است. این مفاهیم بیان‌گر نحوه‌ی عمل و رویکرد آینده‌ی آمریکا در حوزه‌ی دفاع است. به زبان ساده، این مفاهیم بیان می‌کنند که آمریکا در آینده چگونه خواهد جنگید.

شاید بتوان گفت "شکل‌دهی محیط" مفهومی است که مفاهیم دیگر تحت آن عمل می‌کنند. بکارگیری این مفهوم علیه ایران شامل به انزوا کشاندن "ج.ا.ایران" و اعمال فشار بر کشورها یا سازمان‌های دیگر برای پشتیبانی از اهداف آمریکا به منظور مقابله با ج.ا.ایران است. این انزوا بر محدودسازی نفوذ و قابلیت‌های ایران تمرکز دارد. اعمال فشار در اصل، یک فرآیند دیپلماتیک جهت ایجاد ائتلاف‌ها یا اتحادها علیه ج.ا.ایران، و ایجاد

زمینه‌ی لازم برای حذف شرایطی است که منجر به بروز تهدیدها از جانب ج.ا.ایران می‌شوند.

ممانعت از دسترسی به منابع (قدرت اقتصادی)، متحدان نظامی و قدرت دیپلماتیک، همچنین اعمال تحریم‌ها، مسدودسازی دارایی‌ها، تحریم‌های تجاری، علمی و امثال آن به کمک عناصر قدرت ملی و بین‌المللی از جمله اقدامات شکل‌دهی به محیط است. تاثیرگذاری گروه‌های ثالث متحد و طرفدار ایران مانند سوریه، حزب‌الله لبنان، حماس نیز در همین راستا صورت می‌گیرد، این گروه‌ها باید تحت فشار قرار گیرند تا به این وسیله ایران در تنگنا قرار گیرد. از طرف دیگر، آمریکا به منظور مقابله با ج.ا.ایران که رویکرد نامتقارن را در پیش گرفته است، از گروه‌ها و کشورهای ثالث دوست منطقه‌ای خود استفاده می‌کند و انتظار دارد این کشورها به‌طور مستقیم وارد صحنه شوند و خود حکم پشتیبانی‌کننده را داشته باشد؛ در این حالت، آمریکا خود را ملزم می‌داند که برای کسب اعتماد شرکای منطقه‌ای خود، امنیت آن‌ها را تضمین نموده و این کشورها را تجهیز و مسلح نماید. در هر حال، ایران هیچ‌گاه نباید ابتکار عمل را به دست گیرد و همیشه باید در موضع انفعال قرار داشته باشد. ایران بایستی هر لحظه درگیر مسائل مختلفی گردد و آن را وارد بازی‌هایی نمود که در صورت نشان دادن هرگونه واکنشی، نتیجه‌ی آن برای ایران " باخت " و برای آمریکا " برد " باشد. قرار دادن ایران در حالت انفعال، توانمندی‌ها و قابلیت‌های آن را در داخل و خارج کاهش می‌دهد.

آمریکا ترکیبی از ابزارهای داخلی و خارجی را برای تاثیرگذاری بر افکار عمومی ایران و سوق دادن افکار عمومی به سمت دیدگاه خاصی در مسائل امنیت ملی که در نهایت بر تصمیم‌های سیاسی و اجتماعی آنها اثری ویژه می‌گذارد، به کار گرفته است. در نهایت، به نظر می‌رسد که در مدل رفتاری آمریکا، فروپاشی ج.ا.ایران از درون رخ دهد. به عبارت دیگر، سهم عوامل و بازیگران داخلی در این مدل به مراتب بیشتر از عوامل خارجی

می‌باشد. تغییر نسلی که با تغییرات ارزشی همراه است نیز در صورتی که هدایت نشود، بستر مناسبی را برای اهداف آمریکا فراهم می‌سازد.

با توجه به این که آمریکا در مدل رفتاری خود تمام ابزار قدرت ملی و بین‌المللی را علیه ج.ا.ایران به کار گرفته و همه‌جانبه یورش آورده است، به نظر می‌رسد راه کار مقابله با این مدل، "راهبرد دفاع همه‌جانبه" است که توسط حضرت امام خمینی (رحمه‌الله علیه) مطرح شد. متأسفانه این مفهوم در محافل دفاعی و غیر دفاعی مغفول مانده و ابعاد آن شکافته نشده و اصول آن مدون نگردیده است. در اندیشه‌های امام راحل، شاهد یک دیدگاه جامع‌نگر در دفاع هستیم. در "دفاع همه‌جانبه" هم "دفاع سیاسی" وجود دارد، هم "دفاع اقتصادی"، هم "دفاع فرهنگی"، هم "دفاع علمی و فناورانه"، و هم "دفاع نظامی" و هم ...

از طرف دیگر، دنیای غرب - به خصوص اروپا و ناتو - نیز به اهمیت این موضوع پی برده و تقریباً از سال ۲۰۰۰ میلادی به بعد مفهومی تحت عنوان "رویکرد همه‌جانبه" را ارائه داده و به بسط آن پرداخته است. اروپا به این نتیجه رسیده است که خاتمه دادن به جنگ مستلزم استفاده از تمام عناصر ملی و بین‌المللی - سیاسی، دیپلماتیک، اقتصادی، مالی، اطلاعاتی، اجتماعی، تجاری و نظامی - می‌باشد، و به همین دلیل، برای مرتفع ساختن جنگ و بحران، ناتو باید رویکردی همه‌جانبه اتخاذ کند و امکان مشارکت جمعی تمام عناصر مدنی و نظامی بین‌المللی در خاتمه‌دادن به دشمنی‌ها، برقراری مجدد نظم و قانون، آغاز بازسازی و بررسی ریشه‌های اصلی جنگ را فراهم سازد. ناتو بایستی عنصر نظامی رویکرد همه‌جانبه را تشکیل دهد و بسیاری از عوامل ملی، بین‌المللی و غیردولتی نیز بایستی عناصر مدنی آن را ایجاد کنند.

با توجه به اهمیت این مفهوم در حال و آینده، مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی به دنبال آن است تا با مروری بر ادبیات داخلی و خارجی پیرامون مفهوم "دفاع همه جانبه" زمینه‌ی آشنایی بیشتر و انجام مطالعات گسترده‌تر را فراهم سازد.

این مجموعه شامل بیانات، مقالات و گزارش‌هایی است که درباره دفاع همه جانبه و رویکرد همه جانبه منتشر شده است. تلاش ما بر آن بوده است که بدون تغییر در محتوا، عین متن آورده شود. لذا ممکن است با جملاتی روبرو شوید که فعل آن مربوط به آینده است در حالی که تاریخ گزارش قبل از سال ۲۰۱۴ میلادی و یا ۱۳۹۲ شمسی می باشد.

ضمناً، در این مجموعه مقالات و مستندات همایش دفاع ملی، دفاع همه جانبه که توسط دانشگاه عالی دفاع ملی در اسفند ماه ۱۳۹۱ برگزار شد، استفاده نشده است. مستندات این همایش در حال بررسی است و ان شاء الله در مطالعات و تحلیل‌های آتی استفاده خواهد شد.

مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی

قاسم فولادی

خلاصه مدیریتی

دفاع همه جانبه

چرایی و هدف دفاع همه جانبه

امام راحل رحمه الله علیه رسیدن به تکمیل واقعی و حقیقی بسیج و ارتش بیست میلیونی را از چرایی‌های دفاع همه جانبه می‌دانست. فرماندهی معظم کل قوا دامه‌طلبه، معتقدند از آنجا که دایلیت نظام سلطه تنها در بعد سیاسی نیست، بلکه توانسته است منطق فرهنگی خان‌خوار و شبکه اقتصادی و تبلیغاتی وابسته به خود را نیز به وجود آورد، دفاع در مقابل آن نیز باید همه‌جانبه باشد. لذا، بایستی از دستاوردها و آرمان‌های انقلاب دفاع همه‌جانبه کرده و برای اقدام به دفاع و ضربه متقابل آماده بود.

چیستی و تعریف دفاع همه‌جانبه

برای دفاع همه جانبه چند تعریف آورده شده است:

۱. مطالبی که در این خلاصه آمده است، مطالبی است که به‌طور مستقیم در رابطه با دفاع همه‌جانبه مطرح شده است و بی‌تردید آنچه را که در ذیل عناوین آمده است تمام و کامل نیست؛ و برای تکمیل آن‌ها لازم است به منابع دیگر مراجعه گردد.

- ۱- کاربست تمامی ظرفیت‌ها و مقدورات موجود برای مواجهه با تهدیدهای فراروی نظام؛
- ۲- دفاع از ارزش‌هایی است که مورد تهدید هستند و یا خواهند بود؛
- ۳- آماده‌سازی و به کارگیری همه سرمایه‌های انسانی، امکانات مادی و معنوی به منظور پیشگیری و مقابله با هر نوع تهدید و تهاجم دشمنان خارجی و داخلی؛
- ۴- به عنوان یک رهنامه (دکترین): دفاع همه جانبه مانند رهنامه، چگونگی دفاع را مشخص نموده و تدبیرساز شیوهی جنگ است و راه‌های گوناگونی را برای تصمیم‌گیری در اختیار دولت‌مردان قرار می‌دهد؛ همچنین پویا و واقع‌گرا، توان‌محور و ظرفیت‌ساز است.
- ۵- این استراتژی نظامی نیست بلکه شامل تمام ابعاد است؛ نباید فقط به نظام و سلاح بنگریم بلکه باید این راهبرد فراگیر باشد.
- ۶- هنگامی که بتوان از تمامی ظرفیت‌های جامعه اعم از ظرفیت‌های سخت و نرم، در مواجهه با تهدیدهای گوناگون دشمن استفاده کرد، شیوه راهبردی اثربخشی است که دفاع همه جانبه نام دارد.

الزامات و عوامل موفقیت دفاع همه جانبه

الف) حضرت امام خمینی (ره):

- داشتن سعه صدر و به دور از حب و بغض‌ها؛
- استفاده از همه اندوخته‌ها و تجربه‌ها و استعدادها و طرح‌ها؛
- جذب هر چه بیشتر نیروهای مؤمن به انقلاب؛
- انتقال تجارب به دیگران؛
- تجهیز کلیه آحاد و افراد این کشور بر اساس اصول و فرمول خاص دفاع همه جانبه.

ب) فرماندهی معظم کل قوا (دامه ظلّه):

- تداوم و استمرار هشیاری؛

- متکی بودن به این مردم شجاع و مؤمن؛

ج) سید حسن نصرالله:

- مشخص کردن دشمن؛
- سپهر بودن تمام وطن، ملت، حکومت، ارتش، نیروهای امنیتی، نیروهای سیاسی، احزاب و اقشار مختلف مردم باید در اجرای این استراتژی دفاعی؛
- شاکت همه و فراهم بودن زمینه برای شرکت همه در آن؛

عناصر دفاع همه جانبه

امام راحل رحمه الله علیه از سیدر به تشکیل واقعی و حقیقی بسیج و ارتش بیست میلیونی و تجهیز کلیه آحاد و افراد این کشور بر اساس اصول و فرمول خاص دفاع همه‌جانبه سخن گفته‌اند. فرماندهی معظم کل قوا: «در دفاع همه‌جانبه این گونه فرموده‌اند «از این که تا امروز نتوانسته‌اند نظام جمهوری اسلامی را - که متکی به این مردم شجاع و مؤمن است - تسلیم خودشان بکنند و در مقابل خودشان به زانو درآیند؛ عصبانی‌اند.» سید حسن نصرالله نیز در ذیل دفاع ملی همه‌جانبه لبنان می‌فرماید: «بزرگترین نقطه قوت ما در لبنان انسان است... آن‌ها مردمی هستند که در منازل، مدارس، مساجد، کافه‌ها، باغ‌ها و مزارع زندگی می‌کنند و نمی‌توان مانند ارتش‌ها آن را منهدم نمود.»

رویکرد همه جانبه (دیدگاه غرب)

جرای و هدف رویکرد همه جانبه

دنیای غرب - به‌خصوص اروپا و ناتو - تقریباً از سال ۲۰۰۰ میلادی به بعد مفهومی تحت عنوان "رویکرد همه‌جانبه" را ارائه و به بسط آن پرداخته است. اروپا به این نتیجه رسیده است که ماهیت نامتقارن نبردهای مدرن مستلزم رویکردهای جدیدی نسبت به برنامه‌ریزی عملیاتی می‌باشد، رویکردهایی که مسائل شناختی مدیریت نبردهای پیچیده را

در بر می گیرند؛ همچنین، این دیدگاه ایجاد شده است که خاتمه دادن به جنگ مستلزم استفاده از تمام عناصر ملی و بین المللی - سیاسی، دیپلماتیک، اقتصادی، مالی، اطلاعاتی، اجتماعی، تجاری و نظامی - می باشد، و به همین دلیل، برای مرتفع ساختن جنگ و بحران، ناتو باید رویکردی همه جانبه اتخاذ کند و امکان مشارکت جمعی تمام عناصر مدنی و نظامی بین المللی در خاتمه دادن به دشمنی ها، برقراری مجدد نظم و قانون، آغاز بازسازی و بررسی ریشه های اصلی جنگ را فراهم سازد. در این میان، از یک طرف، ناتو بایستی عناصر نظامی رویکرد همه جانبه را تشکیل دهد و از طرف دیگر، بسیاری از عوامل ملی، بین المللی، غیردولتی نیز بایستی عناصر مدنی آن را ایجاد کنند.

همانطور که ملاحظه می شود مفهوم رویکرد همه جانبه به همان اندازه که به پیشگیری از جنگ مربوط است به ممانعت با بحران نیز می پردازد؛ هدف رویکرد همه جانبه ایجاد ساختارها و سلسله مراتب جدید نبود، بلکه این رویکرد در پی دستیابی به نتایج مطلوب تر و مرتفع ساختن یک بحران به گونه ای یابا است.

تعریف رویکرد همه جانبه

تعاریف متعددی برای رویکرد همه جانبه توسط صاحب نظران و کشورهای اروپایی ارائه شده است. وزارت دفاع انگلستان رویکرد همه جانبه را چارچوبی ادبیاتی می داند که می توان از آن برای تقویت رویکرد ملی نسبت به هماهنگ سازی بخش های درونی در فعالیت هایی که به منظور مدیریت بحران صورت می گیرد، استفاده کرد. در سدیاری در هلستینکی دانمارک، این رویکرد به عنوان روشی معرفی شد که در پی یکپارچه سازی ابعاد سیاسی، امنیتی، عمرانی، برقراری قانون، حقوق بشر و انسان دوستانه ی مأموریت های بین المللی می باشد.

دانشگاه دفاعی دانمارک تأکید اصلی رویکرد همه جانبه را ایجاد هماهنگی در بین منابع نظامی و غیرنظامی به منظور دستیابی هرچه بیشتر و بهتر به اهداف مورد نظر در تمام

سطوح سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، تاکتیکی، عملیاتی، راهبردی و سیاسی - هنجاری می‌داند. در این دیدگاه، رویکرد همه‌جانبه در پی تدوین یک دکترین (مجموعه اصول) مؤثرتر برای مدیریت نبردهای پیچیده می‌باشد.

در تعریف دیگری که توسط نشریه نظامی کانادا^۱ ارائه گردیده است، رویکرد همه‌جانبه شامل ایجاد توانایی تعامل با عوامل مختلف به گونه‌ای مؤثر و جمعی معرفی شده است. در ماهیت، رویکرد همه‌جانبه نیز گفته شده است، این رویکرد آمیزه‌ای انعطاف‌پذیر از رویکردهای مختلف می‌باشد. یعنی یک طرز تفکر یا روش می‌باشد نه یک فرآیند مکانیکی و غیرفکری.

کارکرد و مزایای رویکرد همه‌جانبه

بر اساس گفته و مکتوبات ارائه شده، رویکرد همه‌جانبه دارای کارکردهای متعددی است که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره داشت:

- امکان مشارکت جمعی تمام عناصر مدنی و نظامی بین‌المللی در خاتمه‌دادن به دشمنی‌ها، برقراری مجدد نظم و قانون، مشارکت‌سازی و بررسی ریشه‌های اصلی جنگ را فراهم می‌سازد؛
- با برقراری و تقویت همکاری در بین عوامل مختلف، هم‌پس‌گیری، مدیریت و حل بحران‌ها کمک می‌کند؛
- رویکرد تأثیرمحور را نیز در بر می‌گیرد و می‌توان از آن برای افزایش انسجام پاسخ‌ها و واکنش‌ها به جنگ‌ها و بحران‌های آتی استفاده کرد؛
- ایجاد مشارکت بیشتر و همکاری گسترده‌تر در بین بخش‌های دولتی؛
- ایجاد شرایط مناسب برای تبادل اطلاعات و مهارت‌ها و تخصص و امکانات؛

- استفاده بهتر از منابع محدود از طریق هدف گذاری بهتر و تعدیل ابزار نظامی؛
- انجام تحلیل همه جانبه که منجر به شناسایی ابعاد مختلف محیط و شناخت بهتر ریشه های اصلی مشکل / مشکلات می گردد؛
- بررسی ریشه های درگیری و زمینه سازی برای عدالت اجتماعی و صلح پایدار؛
- کاهش حضور نظامی از طریق واگذاری مسئولیت ها به عوامل مدنی و محلی؛
- آسان تر شدن انتقال مسئولیت ها از نظامیان به غیرنظامیان یا عوامل محلی؛
- انجام دامنه وسیع تری از فعالیت ها از جمله اقدامات عمرانی (نه فقط فعالیت های نظامی / امنیتی)؛
- افزایش توانایی مسئولیت بخشیدن به جنگ و حفظ این مشروعیت؛
- افزایش مشارکت دولتی، ملی و بخش نظامی در بحران ها و وضعیت های اضطراری از طریق ارتقاء مشارکت سازمان های خارجی و سایر بخش های دولتی.

اصول رویکرد همه جانبه

وزارت دفاع انگلستان اصول زیر را برای رویکرد همه جانبه پیشنهاد کرده است:

- ۱- رویکرد غیرمنفعله بین دولتی: متناسب با وظایف و نقش هر وزارتخانه سازماندهی شود و اولویت ها و وزارتخانه های حمایت کننده / حمایت شونده را مشخص سازد.
- ۲- درک مشترک: این رویکرد باید بر وسعت، عمق و انعطاف پذیری تحلیل، برنامه ریزی، اجرا و ارزیابی بیفزاید و مبنای ادراکی مشترکی را برای ارزیابی ریسک ها، قضاوت ها و تصمیم گیری ها فراهم سازد. درک مشترک به معنای همسانی و انطباق نیست، چرا که هر یک از نهادها یا وزارتخانه های مشارکت کننده در حل بحران دارای مجموعه ای منحصر به فردی از اصول، ارزش ها و مفاهیم حرفه ای، فنی و فرهنگی خواهند بود.

۳- **تفکر تاثیرمحور:** برنامه‌ریزی و فعالیت تمام عوامل باید در راستای دستیابی به هدف راهبردی مشترک صورت گیرد و بر اساس نتایج کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت مورد ارزیابی مستمر قرار گیرد. به منظور تأثیرگذاری بر عقاید و نگرش‌های جهانی، منطقه‌ای و محلی، باید انگیزه‌ها و واکنش‌های احتمالی عوامل را بررسی و مدیریت کرد.

۴- **فعالیت جمعی:** رویکرد همه‌جانبه باید از طریق نهادینه‌سازی آگاهی، اعتماد و شفافیت در بین عوامل و برقراری ارتباطات فردی مستمر و تبادل اطلاعات تقویت گردد. شیوه‌ها و تجهیزات پیشرفته و جامع مدیریت اطلاعات نقشی کلیدی در میسر ساختن فعالیت‌های جمعی گسترده و فراهم داشتن شرایط همکاری و تعامل همه‌جانبه بین عوامل در تمام سطوح، هم در درون و هم در بین وزارتخانه‌ها، ایفا می‌کند.

انواع رویکرد همه جانبه

انواع متعددی برای رویکرد همه جانبه ارائه شده است. برخی این رویکرد را به شکل زیر تقسیم کرده‌اند:

۱- **رویکرد ملی:** این رویکرد در یک کشور خاص صورت می‌گیرد. هدف از این رویکرد، هماهنگ‌سازی تلاش‌های سازمان‌های دولتی مختلف به منظور استفاده منطقی‌تر از منابع و مشارکت در فعالیت‌های چندملیتی می‌باشد؛

۲- **درون سازمانی:** در یک سازمان بزرگ، ممکن است چندین بخش در زمینه‌هایی که با یکدیگر هم‌پوشانی دارند فعالیت کنند. یا ممکن است عوامل مختلف سازمان تلاش کنند فعالیت‌هایی را که توسط آن سازمان صورت می‌گیرند، هماهنگ کنند.

۳- **بین سازمانی:** این رویکرد، رویکردی است که اکثر افراد آن را به عنوان رویکرد همه‌جانبه می‌شناسند: مشارکت و همکاری چندین عامل برای حل یک بحران. این عوامل می‌توانند عوامل نظامی، سازمان‌های بین‌المللی، نهادهای دولتی، سازمان‌های غیردولتی، سازمان‌های دولتی کشور میزبان و غیره باشند.

برخی نیز از زاویه‌ای دیگر به این رویکرد نگاه کرده‌اند:

۱- **رویکرد یکپارچه:** ایجاد نظام‌ها، فرایندها و ساختارهایی می‌باشد که متضمن این خواهند بود که تمام ابعاد مختلف در قالب یک تلاش جامع منفرد ادغام خواهند شد. چالش احتمالی در این رویکرد مدیریت مشکلات و پیچیدگی‌های ناشی از تلاش برای یکپارچه‌سازی عوامل می‌باشد. تحقق این نوع رویکرد مستلزم تلاش و اراده سیاسی، صرف زمان و امکانات زیاد از سوی تمام عوامل دست‌اندرکار می‌باشد. همچنین باید تقسیم منابع در بین عوامل مختلف را مدیریت و سازمان‌دهی کرد. اختصاص بخش اعظم منابع به عوامل نظامی باعث شده است این عوامل در مقایسه با همتایان غیرنظامی خود نقش پررنگ‌تری را در عمل داشته باشند. این نگرانی نیز وجود دارد که میزان تلاش لازم برای دستیابی به یکپارچه‌سازی در میان عوامل بین‌المللی، زمان و امکانات کمی برای همکاری با گروه‌ها، معاهدات محلی باقی خواهد گذاشت.

۲- **رویکرد هماهنگ:** که از طریق گردآوری و ردن ابعاد مختلف به دنبال دستیابی به انسجام می‌باشد ولی در عین حال تلاش می‌کند از تنوع و تکرار عوامل به عنوان ابزاری برای مدیریت پیچیدگی بهره گیرد. این رویکرد به دنبال یکپارچه‌سازی فعالیت‌های مستقل در قالب یک تلاش جامع، به مزیت‌های اقدامات مستقل توجه می‌کند و تلاش می‌کند بین آن‌ها هماهنگی ایجاد کند. رویکرد هماهنگ به دنبال دستیابی به انسجام در تمام سطوح نمی‌باشد بلکه تنها در سطح راهبردی کشوری، که در آن تعیین اهداف مشترک آسان‌تر می‌باشد، در پی دستیابی به انسجام می‌باشد. از این رو، این رویکرد هر عامل را ترغیب می‌کند بر اساس اصول، اختیارات و منابع خود اما به گونه‌ای هماهنگ، برنامه‌ریزی عملیاتی یا اجرایی خود را انجام دهد. این رویکرد در پی فعالیت هماهنگ است. در برخی موارد، این هماهنگ‌سازی ممکن است شامل برنامه‌ریزی مشترک و تقسیم وظایف باشد اما این امر همیشه بر اساس علایق و تمایلات عوامل صورت می‌گیرد. مزیت رویکرد

هماهنگ این است که این رویکرد آزادی عمل و استقلالی را که اکثر عوامل غیرنظامی به عنوان شرط همکاری خود درخواست می‌کنند فراهم می‌سازد. این رویکرد که به دنبال هماهنگ‌سازی نسبی می‌باشد، در صورت بروز نیازها و خواسته‌های جدید نیز می‌تواند بسیار انعطاف‌پذیر باشد چرا که مستلزم یک مرجع مرکزی برای بررسی، تأیید و برنامه‌ریزی فعالیت‌ها نیست بلکه عوامل تشکیل دهنده رویکرد بر اساس اختیارات و اصول خود عمل می‌کنند. ممکن است رویکرد هماهنگ قادر به تولید همان میزان انسجامی که رویکرد یکپارچه ایجاد می‌کند نباشد اما در رویکرد همه‌جانبه‌ی خود عوامل بسیار بیشتری را در بر می‌گیرد. خرد هماهنگ‌سازی که اساس رویکرد هماهنگ را تشکیل می‌دهد، برای عملکرد مؤثر به زمان نیاز دارد و در مقایسه با رویکرد یکپارچه مبهم‌تر و نامشخص‌تر است. این موضوع پشتیبانی را شرکت در این خودهماهنگ‌سازی را دشوارتر می‌سازد.

۳- رویکرد ترکیبی: مؤثرترین رویکرد ترکیبی از این دو رویکرد می‌باشد: رویکرد یکپارچه بین یک گروه اصلی از عوامل هم‌فک به مایل و قادر به همکاری نزدیک با یکدیگر می‌باشند و دارای ساختارهای یکپارچه برای انطباقی، برنامه‌ریزی، مدیریت و کنترل و ارزیابی مأموریت‌ها هستند، به همراه رویکرد همه‌جانبه برای آن دسته از عواملی که با گروه اصلی ارتباط کمتری دارند. استفاده از هر دو رویکرد، جامع‌الاعتدال‌پذیر بودن رویکرد اتخاذی را تضمین می‌کند. همچنین متضمن این امر نیز می‌باشد که روش‌های هماهنگ‌سازی به کار رفته در رویکرد اتخاذ شده با فرهنگ‌ها، اختیارات، ساختارها و معیارهای موقعیتی عوامل مختلف متناسب می‌باشد.

الزامات و عوامل موفقیت رویکرد همه‌جانبه

برای پیاده‌سازی رویکرد همه‌جانبه الزامات متعددی برشمرده شده است که برای موفقیت آن مهم می‌باشند:

- اطلاعات به عنوان نیروی حیات بخش مفهوم رویکرد همه جانبه به شدت مورد تاکید بوده و ایجاد یک چارچوب مشترک اما انعطاف پذیر برای تبادل اطلاعات یک ضرورت انکارناپذیر است و بایستی ارتباطات و تبادل اطلاعات با سازمان های غیردولتی و بین المللی گسترش یابد. در این میان، مدیریت مؤثر جریان و محتوای اطلاعات، نقشی کلیدی در تحقق رویکرد همه جانبه ایفا می کند.
- عامل دیگر، انسجام، همکاری و هماهنگی بین مشارکت کنندگان و نهادهای درگیر می باشد. فرایندهای گروهی، درک مشترک و هماهنگی در پیشگیری و محل بحران بسیار ضروری هستند. فعالیت های نظامی در میدان نبرد بایستی با اقدامات مدنی نهاد های دیگر - هم نهادهای ملی و هم نهادهای بین المللی - هماهنگ باشند و نی برعکس مدنی بتوانند با در اختیار داشتن امکانات لازم به همکاری با نیروهای نظامی بپردازند. به همین دلیل، توافق های بین سازمانی رسمی و دائمی، هم در سطح ملی - راهبردی و هم در سطح سیاسی - نظامی، ضروری است.
- شناخت توانایی ها، محدودیت ها و فرهنگ سازمانی کنندگان دیگر موجب بهبود عملکرد وزارتخانه ها و سازمان ها در رویکرد همه جانبه می شود. شناخت نقش احتمالی و محتمل عوامل دیگر موجب ایجاد فرصت های همکاری و شناسایی حوزه های نیازمند به تنش زدایی می گردد. لذا، به زبان، لغات و تعاریف مشترکی که به آسانی قابل درک باشند، نیاز است. باید توجه داشت که به کارگیری رویکرد همه جانبه تنها زمانی مؤثر و مفید خواهد بود که این رویکرد در فرهنگ بخش های دولتی مختلف جا بیفتد. رویکرد همه جانبه ی موفقیت آمیز نه تنها مستلزم افزایش انعطاف پذیری سازمانی می باشد، بلکه به موارد عمده ای مانند رهبری مناسب و کاهش تعصبات و موانع فرهنگی در بین عواملی که در مدیریت

بحران نقش دارند نیز نیازمند است. رویکرد همه‌جانبه همچنین مستلزم یک انقلاب فرهنگی در مراکز فرماندهی می‌باشد. افرادی که مسئول تعیین خط مشی می‌باشند، همچنین کسانی که وظیفه برنامه‌ریزی و مدیریت مداخله‌های خاص را بر عهده دارند، باید در مراکز فرماندهی همچنین در میدان نبرد، ترویج دهنده‌ی فرهنگی سازمانی باشند که پذیرای ماهیت مستقل و وابسته فعالیت در این محیط به نیت پریا و پیچیده می‌باشد.

- عوامل دیگر موفقیت آن است که نهادهای دولتی و غیردولتی و سازمان‌های منطقه‌ای را بین‌المللی هر یک برای مدیریت جنبه‌های مختلفی از این بحران‌های پیچیده، قابلیت‌ها و توانایی‌های تخصصی خاصی را کسب کرده و با همکاری یکدیگر قادر باشند با انجام طیف وسیعی از فعالیت‌های به هم پیوسته، نسبت به این بحران‌ها واکنش نشان دهند. لذا، آموزش و بهینه‌سازی توانمندی‌های جمعی ابزاری کلیدی برای غلبه بر چالش‌های سازمانی و انسانی موجود در اجرای رویکرد همه‌جانبه نسبت به مدیریت بحران تلقی می‌شود. همچنین، از آنجا که بیشتر موفقیت درون‌سازمانی به واسطه کارکنان صورت می‌گیرد، ناتو و دیگر نهادها باید کارکنان خود را از میان افراد مطلع، متعهد و بی‌محابات انتخاب کنند تا رویکردهای ناموفق و همچنین فقدان کنونی چارچوب‌های سازمانی را مرتفع سازند.

- اهداف سازمان‌های نظامی و غیرنظامی مرتبط و وابسته به هم می‌باشند: بدون امنیت، توسعه و پیشرفت امکان‌پذیر نیست و بدون توسعه و پیشرفت، برقراری امنیت پایدار ممکن نمی‌باشد. هماهنگ‌سازی فعالیت‌ها مستلزم مصالحه و درک متقابل در بین عوامل نظامی و غیرنظامی می‌باشد. ویژگی برجسته رویکرد همه‌جانبه این است که بر اهداف مشترک بین‌سازمانی تأکید می‌کند و با فعالیت منفرد

- در درون یک وزارت مخالف است. بنابراین، هر برنامه‌ای نه تنها بایستی بر ماهیت مستقل خود واقف باشد، بلکه از ذات وابسته‌ی خود نیز آگاهی داشته باشد.
- باید از عوامل مدنی در زمینه برنامه‌ریزی بیشتر استفاده کرد: "دفاع، دیپلماسی و توسعه" تمام جنبه‌های مدیریت بحران را در بر نمی‌گیرند. مأموران انتظامی، قضایی و مجموعه وسیعی از دیگر کارشناسان مدنی، هم از ارگان‌های دولتی و هم از سازمان‌های غیردولتی، نیز باید بخش مهمی از فرآیند برنامه‌ریزی و عملیات‌هایی که در مناطق جنگی صورت می‌گیرند را تشکیل دهند.
- انجام عملیات دیپلماتیک، عمرانی، اقتصادی و اطلاعاتی به عنوان بخشی از یک رویکرد همه جانبه ضروری است و فرماندهان باید قادر باشند به نحو مؤثری حوزه‌های غیرنظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، زیربنایی و اطلاعاتی جنگ را در فرآیند برنامه‌ریزی عملیاتی لحاظ کنند.
- از آنجاکه احتمال طولانی شدن جنگ برای حل بحران وجود دارد، بایستی برای مشارکت بلندمدت آماده بود. همچنین، تعیین یک هماهنگ‌کننده اصلی می‌تواند به بهترین شکل ممکن به بحران یا جنگ پاسخ دهد و بهنگام داد.

چالش‌های پیش رو

چالش‌های متعددی برای پیاده‌سازی رویکرد همه‌جانبه ارائه شده است. در گزارش، شش حوزه به عنوان حوزه‌های چالشی بر سر راه تحقق رویکرد همه‌جانبه بیان شده است. این شش حوزه عبارتند از: ارزش‌های متضاد، اصول و اولویت‌ها، چالش‌های سازمانی و عملیاتی، نحوه سازماندهی رویکرد همه‌جانبه، چالش‌های رهبری و مدیریت و چالش‌های مالکیت محلی. عدم انسجام و هماهنگی در میان عوامل بین‌المللی و محلی مختلف نظام مدیریت نبردهای بین‌المللی چالش دیگری است که بر سر راه رویکرد همه‌جانبه وجود دارد. عواملی نظیر حفظ استقلال سازمانی که در آن سازمان‌ها تمایلی به تحت‌قیومیت

دیگری قرار گرفتن را ندارند، و بی‌اعتماد بین نهادها و سازمان‌ها از جمله عوامل مهم عدم ایجاد انسجام و هماهنگی می‌باشند. همچنین، تنوع و کثرت اختیارات، راهبردها، رویکردها و شیوه‌ها اغلب باعث ایجاد تنش و تیره شدن روابط می‌گردند. تضاد اولویت‌های سیاسی و/ یا امنیتی با اولویت‌های عمرانی یا مغایرت نیازهای کوتاه‌مدت و بلندمدت نیز از عوامل چالش‌زا محسوب می‌شوند. عوامل زیر نیز از جمله ریشه‌های ایجاد چالش برای رویکرد همه‌جانبه می‌باشند:

- ۱- **تأمین سرمایه:** روشن است که بسیاری از سازمان‌ها برای اخذ بودجه از یک حامی مشترک با یکدیگر رقابت می‌کنند و این امر می‌تواند مانع همکاری در بین آن‌ها شود.
- ۲- **منابع:** به عنوان مثال در مقایسه با فعالیت‌های عمرانی، بودجه‌ی بیشتری به فعالیت‌های نظامی اختصاص داده می‌شود حتی اگر فعالیت‌های عمرانی اساس و کلید مداخله موفقیت آمیز باشند.
- ۳- **رهبری:** چنان چه قرار باشد عوامل با یک دیگر همکاری کنند، چه کسی مسئول هماهنگ‌سازی آن‌ها می‌باشد؟ سازمان ملل یا قدرتمندترین عامل (که معمولاً عامل نظامی می‌باشد) یا کشور مداخله کننده اصلی؟
- ۴- **قدرت و اختیار:** برای اینکه یک رویکرد همه‌جانبه به خوبی عمل کند، لازم است در بسیاری از سازمان‌ها، مراجع و مقامات از قدرت و اختیار کمتری نسبت به آنچه در دنیای کنونی رایج است، برخوردار باشند.
- ۵- **انتقال مسئولیت‌ها به عوامل محلی:** چنان چه هدف یک رویکرد همه‌جانبه دستیابی سریع و مؤثر به اهداف مأموریت می‌باشد، باید به مسئله برقراری ثبات و تفویض مسئولیت‌ها به عوامل محلی توجه زیادی کرد. قدرت باید چه موقع و به چه کسی منتقل شود؟

رهبری رویکرد همه جانبه

در پاسخ به این سؤال که چه عاملی باید رویکرد همه جانبه را رهبری کند باید مبتنی بر این مسئله باشد که آیا این عامل از ویژگی‌های لازم برای هماهنگ کردن دیگران برخوردار می‌باشد یا خیر. یکی از این ویژگی‌ها، توانایی متقاعد کردن عوامل دیگر می‌باشد، عواملی که ممکن است تمایلی به هماهنگ سازی نداشته باشند. لازم است عواملی که تصمیمات کلیدی توسط آن‌ها گرفته می‌شود، همان عواملی باشند که این تصمیمات را اجرا و حمایت مالی می‌کنند تا از وعده‌های بی پایه و اساس جلوگیری شود. نمی‌توان تمام عقاید و نظرات را به مزی برابری در نظر گرفت. برای رهبری یک رویکرد همه جانبه و تطبیق دادن این عادی به مختلف با یکدیگر، باید از دیدگاه‌ها و ارزش‌های عوامل مختلف آگاه باشیم. هماهنگ سازی باید از سطح راهبردی آغاز شود تا امکانات و اختیارات مناسب و مربوطه به رهبر هماهنگ سازی که در میان نبرد حضور دارد محول گردد.

راهبردهای پیاده سازی

در گزارشات مختلف راهبردهای متعددی برای پیاده سازی رویکرد همه جانبه داده شده است:

- یک کارگروه ویژه به منظور طراحی روش‌های ترویج اصول رویکرد همه جانبه در بین ادارات دولتی ایجاد شده است. مرکز دکتترین و مفادیم مبتنی با انتقال روش‌های مطلوب اجرای رویکرد همه جانبه، اصول اساسی این رویکرد و تجارب کسب شده از عملیات‌ها به این کارگروه، از آن پشتیبانی خواهد کرد. این کارگروه از هرگونه مشارکت و کمک عوامل، به خصوص در زمینه شناسایی نیازها و فرهنگ‌های خاص بخش‌ها و نهادهای مختلف، استقبال می‌کند.
- برای اطمینان از حمایت مسئولان عالی رتبه از رویکرد همه جانبه، کارگروه ویژه دولت باید مسئولان سیاست دفاعی و خارجی (پیشگیری از جنگ و بازسازی) و

افسران ارشد را متقاعد سازد که رویکرد همه‌جانبه نقشی اساسی در افزایش همکاری بین‌سازمانی خواهد داشت.

- ایجاد رویکرد همه‌جانبه در ادارات و سازمان‌ها یک کار بلندمدت آموزشی و فرهنگی است که مستلزم مدیریت دقیق انتظارات و شناسایی واقع‌بینانه آنچه ممکن یا ضروری است می‌باشد. رهبران، مدیران و افراد باید مروج تفکر همه‌جانبه و متعهد فرصت برای تقویت روابط بین‌سازمانی موجود در کلیه سطوح باشند. از جمله خدماتی که می‌توان بدین منظور انجام داد می‌توان به تعلیم و آموزش خاص، افزایش آگاهی در سازمانی و تهیه مجموعه مشترکی از اصطلاحات و لغات و واژه‌نامه تخصصی اشاره کرد.
- در کوتاه‌مدت باید تمرکز صرف شرکت‌کننده در رویکرد و روابط موجود در بین آن‌ها، همچنین شبکه‌ها و سامانه‌های مختلف این عناصر را شناسایی کرد. در درازمدت، باید با استفاده از راهبردهای مبتنی بر فناوری اطلاعات ارتباط بین‌سازمانی، آگاهی موقعیتی و تصمیم‌گیری را بهینه‌سازی کرد.
- ناتو باید از کشورهای همسایه و چارچوب‌های سازمان منطقه‌ای بهره‌گیرد و با آن‌ها همکاری کند.
- ایجاد یک پایگاه داده‌های جامع از تجارب کسب شده ربروز سازد. مستمر آن توسط تیم‌های حاضر در میدان جنگ بدون توجه به منابع سازمانی.
- باید یک نیروی کمکی به عنوان رکن اصل سازماندهی نیروهای نظامی برای مقابله با بحران ایجاد شود تا در صورتی که شرایط محیط عملیاتی ایجاب می‌کند به منظور حفاظت از عوامل غیرنظامی از جمله سازمان‌های غیردولتی وارد عمل شوند.

- راهنمایی و رهبری سیاسی شفاف و روشن، اولین گام در تلاش برای ایجاد یک رویکرد ملی مؤثر می‌باشد. باید نقش و مسئولیت‌های عوامل مختلف در ایجاد یک رویکرد یکپارچه، مشخص و روشن شود و عاملی که نقش اصلی هماهنگ‌سازی را بر عهده دارد، تعیین گردد.
- ایجاد ساختارهای ترویج‌دهنده همکاری در سطح ملی ضروری می‌باشد.
- فراهم کردن ابزارها و منابع لازم برای فعالیت گروهی در زمینه مدیریت بحران می‌باشد، امری که موجب می‌شود سازمان‌ها و وزارتخانه‌ها بخشی از بودجه خود را به فعالیت‌هایی که در جهت مدیریت بحران صورت می‌گیرند، اختصاص دهند.
- اولین گام در راهبرد ملی برای رویکرد همه‌جانبه، تبادل ارزیابی‌های صورت گرفته از دلایل و ریشه‌ها، جنگ می‌باشد. شرایط متغیر میدان جنگ و وضعیت ناپایدار عوامل، مستلزم اجرای ائتلاف‌پذیر و انطباقی نقشه‌ها، همچنین ارزیابی نحوه انطباق عوامل می‌باشد.
- به منظور گردآوری و پردازش دامن وسیع‌تری از اطلاعات طبقه‌بندی نشده در مورد ابعاد غیرنظامی جنگ، باید سازمان‌ها و ساختارهایی ایجاد شود.

تحلیل

همانطور که مشاهده می‌شود، با اینکه حضرت امام خمینی (ره) با یک فاصله زمانی بسیار زیادی نسبت به غرب (حدود ۱۰ سال زودتر) موضوع دفاع همه‌جانبه را مطرح کرده‌اند، اما حجم مطالب منتشره از جانب صاحب‌نظران خودی و غربی‌ها قابل مقایسه نیست. این امر نشان‌دهنده‌ی غفلت و کم‌کاری صاحب‌نظران خودی است از آنچه که انتظار می‌رفت.

نقاط اشتراک دفاع همه‌جانبه و رویکرد همه‌جانبه

با توجه به تعاریف و مطالب ارائه شده، می‌توان گفت به نظر می‌رسد:

در هر دو مفهوم، مفهوم دفاع فراتر از مفهوم نظامی‌گری سنتی است. هر دو مفهوم عوامل دیگری به غیر از توان و قدرت نظامی را نیز شامل می‌شوند. برای نمونه، قدرت اقتصادی، سیاسی، اجتماعی - فرهنگی از جمله عواملی هستند که بر آن‌ها تاکید شده است. به بیان دیگر، علاوه بر نهادهای نظامی، نهادهای غیرنظامی نیز نقش محوری ایفا می‌کنند و بایستی شناخت فعال داشته باشند.

از دیدگاه هر دو مفهوم، درگیر جنگ به شکل تقابل دو گروه نظامی نمی‌باشد، بلکه ابعاد صحنه جنگ و نبرد بسیار گسترش یافته است.

نقاط افتراق دفاع همه‌جانبه و رویکرد همه‌جانبه

با توجه به تعاریف و مطالب ارائه شده می‌توان گفت به نظر می‌رسد:

دفاع همه‌جانبه بر عنصر مردم استوار است و مردم محوریت آن را تشکیل می‌دهند؛ در حالی که در رویکرد همه‌جانبه محوریت با نیروهای نظامی است و نهادهای مدنی و غیرنظامی بایستی کمک حال قدرت نظامی باشند. در دفاع همه‌جانبه، جانبداری از افراد مردم وظیفه و مسئولیت دارند.

هدف رویکرد همه‌جانبه خاتمه‌دادن جنگ، پیشگیری از جنگ و مدیریت بحران، برقراری نظم و قانون بیان شده است. به بیان دیگر، برای مقابله با کسانی که رویکرد نامتقارن در پیش گرفته‌اند، لازم است عوامل دیگری به غیر از عامل نظامی را هم بکار گرفت. به نظر می‌رسد با این کار محیط پیچیده‌ای را برای دیگران ایجاد می‌کنند به گونه‌ای که طرف مقابل مجبور به کوتاه‌آمدن شده و به نظم و قانون مورد نظر آن‌ها تن در دهد. همچنین، با این کار، به جنگ نزد افکار عمومی مشروعیت بخشیده و سعی در حفظ آن خواهند داشت. اما دفاع همه‌جانبه به منظور مقابله با چنین رفتاری از جانب دنیای غرب و دفاع از

دستاوردها و آرمان‌های انقلاب اسلامی است.

درس‌های فراگرفته

۱- ما هنوز نتوانسته‌ایم اصول دفاع همه‌جانبه را تبیین و تدوین نماییم. این بدان معنی نیست که این اصول وجود ندارند، بلکه هنوز مطالعه جدی برای تبیین آن‌ها انجام شده است.

۲- چالش‌هایی که در پیاده‌سازی رویکرد همه‌جانبه بر سر راه اروپا قرار دارد، برای ما نیز در مسیر پیاده‌سازی دفاع همه‌جانبه - با شدت و ضعف‌هایی - وجود دارد. به خصوص، ایجاد انسجام و هماهنگی بین نهادهای مختلف کشور، فرهنگ‌سازی در جامعه، الزامات، رهبری و مدیریت آن.

مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی

قاسم هودی و وحید زارعی

فهرست مطالب

پیش‌گفتار ناشر / الف	
خلاصه مدیریتی / ب	
فصل اول: دفاع همه‌جانبه از دیدگاه بزرگان / ۳	
فصل دوم: چیستی و الزامات دفاع همه‌جانبه / ۷	
فصل سوم: پیوندبخشی میان رویکرد دفاع همه‌جانبه و الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، چارچوب پیشنهادی / ۳۷	
فصل چهارم: رویکرد دفاع همه‌جانبه (وزارت دفاع انگستان) / ۶۳	
فصل پنجم: طرح رویکرد همه‌جانبه: گزینه‌های آتی ناتو / ۸۹	
فصل ششم: رویکرد همه‌جانبه: چالش‌ها و فرصت‌ها / ۱۰۵	
فصل هفتم: رویکرد همه‌جانبه: گرایش‌ها، چالش‌ها و احتمالات / ۱۴۵	
فصل هشتم: ایجاد زیرساخت‌های لازم برای رویکرد همه‌جانبه / ۲۰۱	
فصل نهم: چارچوب رویکرد همه‌جانبه: چشم‌انداز نظامی / ۲۸۳	
فصل دهم: اتخاذ رویکرد همه‌جانبه در عملیات‌های نظامی / ۳۵۳	
فصل یازدهم: رویکرد همه‌جانبه: چارچوبی نظری برای آزمایش چندملیتی / ۳۷۷	